

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 343.36: 347.97

Словська І. Є.,

*доктор юридичних наук, доцент,
помічник-консультант народного депутата України
Апарату Верховної Ради України*

НЕЗАКОННЕ ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТООБІГУ СУДУ В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЗАСАДИ ВІДКРИТОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

ILLEGAL INTERFERENCE IN THE OPERATION OF THE AUTOMATED COURT WORKFLOW SYSTEM IN THE CONTEXT OF THE CONSTITUTIONAL FRAMEWORK OF OPENNESS OF THE JUDICIARY

Аналізується відкритість судової влади як окремої ланки державного апарату. Зроблено висновок про те, що прозорість функціонування не означає безперешкодного втручання в роботу. Сторонній свідомий вплив, не передбачений законодавством, загрожує безпеці особи, держави та суспільства.

***Ключові слова:** судова влада, суд, відкритість, автоматизована система документообігу, незаконне втручання.*

Анализируется открытость судебной власти как отдельного звена государственного аппарата. Сделан вывод о том, что прозрачность функционирования не означает беспрепятственного вмешательства в работу. Постороннее сознательное влияние, не предусмотренное законодательством, угрожает безопасности личности, государства и общества.

***Ключевые слова:** судебная власть, суд, открытость, автоматизированная система документооборота, незаконное вмешательство.*

Analyzed the openness of the judiciary as a separate link state apparatus. Summarized, the operation transparency does not mean unfettered interference in the work. Stranger conscious influence, not provided by law, threatens the security of the individual, the state and society.

***Key words:** judicial power, court, openness, automated system of document circulation, unlawful interference.*

На сучасному етапі розвитку держави Україна актуальним залишається питання відкритості державної влади як показового критерію її демократичного та правового характеру. Легітимність державного апарату значною мірою залежить від прозорого й ефективного функціонування судів. Забезпечуючи захист конституційного права особи на інформацію, треба враховувати світовий досвід під час формування національного законодавства й надати справжнього змісту основним напрямам державної інформаційної політики, зокрема забезпеченню доступу кожного до інформації та рівних можливостей щодо її створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони й захисту; створенню умов для формування інформаційного суспільства; забезпеченню відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень; створенню інформаційних систем і мереж інформації; постійному оновленню, збагаченню та зберіганню національних інформаційних ресурсів; забезпеченню інформаційної безпеки України; сприянню міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору [1, ст. 3].

Необхідним буде встановлення основних міжнародних принципів права доступу громадян до інформації: презумпції відкритості та вільного доступу до інформації, її повноти, своєчасності й достовірності; обмеження права доступу до інформації відповідно до законних режимів доступу; права судового оскарження під час заборони доступу громадян до інформації.

Створення власної сучасної української інформаційної системи як частини єдиної правової системи, захист прав людини в цьому процесі є невідкладними завданнями. Людина, її інформаційні права будуть цілком захищені за умови виконання таких правил: невичерпний перелік прав і свобод людини одночасно має повний та вичерпний перелік конституційних заборон; система передбачає реальні механізми обмеження та прямі заборони для всіх суб'єктів щодо протиправного та свавільного втручання в інформаційні права; людина повинна мати ефективні засоби самозахисту від втручання в законні інформаційні інтереси.

Таким чином, концепція створення української правової інформаційної системи повинна враховувати глобальні процеси побудови нової формації, тобто інформаційного суспільства, та відповідати загальним правилам прав третього покоління, захищати загально визнані права людини на інформацію [2, с. 48–49].

Зазначимо, що судова влада виступає незалежним інститутом, про що свідчить її регламентування спеціальним розділом Конституції України (розділ VIII) [3]. Нині актуальним є відновлення довіри до чиновників високого рангу, які неодноразово своїми діями підривали авторитет державного апарату загалом. Одним із кроків оптимізації правового статусу є виконання конституційної засади судочинства – гласності в поєднанні з реалізацією інших принципів, зокрема верховенства права, справедливості тощо.

Разом із тим функціонування судової влади має бути убезпечено від суспільно небезпечних посягань. Втручання в діяльність судових органів у будь-

якій формі з метою перешкодити виконанню повноважень карається кримінальним законодавством [4, ч. 1 ст. 376]. Окремою ст. 376-1 виділено притягнення до кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду. Доповнення були внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах» від 5 червня 2009 р., який набрав чинності з 1 січня 2010 р. [5]. У розвиток приписів цього закону Наказом Державної судової адміністрації України від 3 грудня 2009 р. № 129 було затверджено Положення про автоматизовану систему документообігу в адміністративних судах [6]. Згідно із ч. 3 ст. 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у судах загальної юрисдикції також працює автоматизована система документообігу [7]. Налагодження в такий спосіб роботи судової влади сприяє її відкритості та винесенню правосудних рішень.

Окремі аспекти судової влади у своїх працях, що стали науковим підґрунтям нашої статті, розкрили Ю.В. Баулін, В.С. Журавський, Ж.І. Овсепян, В.Я. Тацій, В.М. Тесленко, Ю.М. Тодика, Ю.С. Шемшученко та інші.

Метою статті є з'ясування теоретичних і практичних проблем незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, зокрема посягання на відкритість судової влади.

Загальновідомо, що судова влада, відповідно до теорії поділу влад, є самостійною й незалежною ланкою. Окремі вчені трактують її як специфічну сферу публічної влади (поряд із законодавчою й виконавчою), що являє собою сутність повноважень зі здійснення правосуддя [8, с. 598].

Вірним є також зауваження стосовно того, що судова влада є однією з гілок державної влади, основним завданням якої є здійснення правосуддя та яка взаємодіє із законодавчою й виконавчою владою на засадах принципу поділу влади й не може мати ні повноважень, ні засобів для оцінки державної політики, реалізованої парламентом, Президентом України та урядом. Водночас саме вона повинна всю необхідну владу спрямовувати на захист прав і свобод особи, вирішення правових спорів і забезпечення дотримання конституційності всіх правових актів у державі [9, с. 699]. Таке трактування є справедливим з огляду на конституційно визначену систему судів, які розглядають цивільні, господарські, адміністративні, кримінальні справи, а також вирішують питання конституційного судочинства. Відповідно, правосуддя реалізується судами загальної юрисдикції та Конституційним Судом України. Суди загальної юрисдикції складають єдину систему судів, а Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні [10, с. 445].

Конституційний Суд України суттєво відрізняється від інших судів. Він не є елементом системи судів загальної юрисдикції, які розглядають спори – питання окремих галузей права; не може бути касаційною, апеляційною чи наглядовою інстанцією для судів загальної юрисдикції. Конституційний Суд України розглядає справи не в порядку звичайної судової процедури згідно з вимогами процесуальних кодексів, а за правилами конституційного судочинства відповідно до Конституції України, Закону України «Про Конституцій-

ний Суд України» та регламенту, затвердженого самим Конституційним Судом України [11, с. 15].

Головна перевага спеціалізованої конституційної юрисдикції – у раціоналізації процедури дослідження обставин справи та прийняття рішень. Конституційний Суд України вирішує лише конституційно-правові питання, що позбавляє його необхідності одночасно вирішувати складні питання інших галузей права. У ході спеціалізованого конституційного процесу простіше надавати загальнообов'язковості судовим рішенням, що особливо важливо, коли система конституційної юстиції запроваджується вперше [12, с. 22].

Поділ судової влади, на думку законодавця, не порушує її єдності, а лише відображає функціональну спеціалізацію. Одна судова гілка відрізняється від іншої предметом відання й компетенцією, колом та обсягом повноважень і межами їх реалізації, що у свою чергу впливає на особливості судочинства.

Рівність судових систем під час здійснення судового провадження проявляється у відсутності залежності між ними та прав будь-якого суду стосовно діяльності інших судів. Тобто конституційні норми закріплюють автономність функціонування судових систем. При цьому, реалізуючи державну функцію, суд усі дії звіряє з нормами закону, вирішуючи тим самим проблему самостійності й незалежності в правозастосовному процесі [13, с. 86–87].

Відкрите, незалежне, неупереджене правосуддя є благом для суспільства й держави. Тому не менш важливими для забезпечення незалежності суддів є конституційні норми, які визначають основні засади судочинства: законність, рівність усіх учасників судового процесу перед законом, доведеність вини, змагальність сторін, підтримання обвинувачення в суді прокурором, забезпечення права на захист обвинуваченому, гласність судового процесу, обов'язковість рішень суду, відповідальність за неповагу до суддів і суду (ст. 129 Конституції України) [3]. Наведені положення цілком відповідають принципам розбудови демократичної, правової держави, проте дійсною гарантією неупередженості суддів вони стануть за умови виконання всіма іншими органами. Тільки шляхом злагодженої роботи суддів та апарату суддів, недопущення недбалості, безкомпромісного реагування на зриви судових засідань, шляхом реформування судової системи, матеріального та процесуального законодавства можна усунути вказані недоліки, виключити будь-який вплив ззовні [14, с. 22].

Культура судочинства залежить також від морально-етичного рівня суддів. Виконання владних повноважень останніх повинно узгоджуватися з етичними цінностями суспільства. Норм професійної етики суддівський корпус зобов'язаний дотримуватися практично, а не офіційно. Безперечно, для посилення виховного впливу судочинства важливою є незаплямована позаслужбова поведінка судді, його особиста репутація [15, с. 141–142].

Суди часто постають суб'єктом політики й невід'ємним елементом політичної системи України. І хоча вони безпосередньо не розглядають питання політичного характеру, їх акти впливають на перебіг політичного життя. На-

томість ці акти повинні мати правове обґрунтування, забезпечуючи верховенство права, а не політичну доцільність [16, с. 13]. Зростання ролі органів судової влади можливе за умови, що їх діяльність не руйнує основ конституційного ладу в механізмі держави [17, с. 33].

Прозоре функціонування судової влади згідно з правовими нормами повинно стати дійсністю, цінність якої полягатиме в служінні справедливості й моралі [18, с. 44; 19, с. 86]. Захист прав на основі принципу верховенства права треба втілювати в правозастосовну діяльність, не обмежуючись лише законодавством як однією з його форм, а включати й інші соціальні регулятори (норми етики, традиції, звичаї тощо), які легітимовані суспільством і зумовлені його історично досягнутим культурним рівнем. Усі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості (абз. 2 п. 4.1 мотивувальної частини) [20].

Особливо важливим є дотримання засад законності та справедливості під час призначення судами покарання особам, які вчинили злочини, за умови встановлення в законі єдиних засад застосування такої відповідальності (абз. 1 та абз. 3 п. 4.2 мотивувальної частини) [20].

Легітимності судової влади сприятиме також відкритість не лише судового провадження, а й судових рішень. Рішення суду проголошується прилюдно, крім випадків, коли розгляд справи проводився в закритому судовому засіданні. Усі рішення є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше наступного дня після їх виготовлення й підписання. Судові рішення також можуть публікуватися в друкованих виданнях. Якщо судовий розгляд відбувався в закритому режимі, рішення оприлюднюється з виключенням інформації, яка згідно з рішенням суду щодо розгляду справи в закритому судовому засіданні підлягає захисту від розголошення [21, ст. 2].

Крім того, позитивними новаціями Закону України «Про доступ до судових рішень», запровадженими у зв'язку з прийняттям Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» [22], є внесення судами загальної юрисдикції до Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – Реєстр) усіх судових рішень та окремих думок суддів, викладених у письмовій формі, не пізніше наступного дня після їх ухвалення або виготовлення повного тексту. Доступ до окремих думок забезпечується в тому самому порядку, що й до судового рішення, стосовно якого викладено окрему думку [21, ч. 3 ст. 3].

Законодавець зазначив, що обмеження права вільного користування офіційним веб-порталом судової влади допускається настільки, наскільки це необхідно для захисту інформації, яка підлягає захисту від розголошення. Наприклад, загальний доступ до ухвал про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, відмову в задоволенні клопотання про обшук житла чи іншого володіння особи, дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, відмову в задоволенні клопотання про проведення негласної слідчої (розшукової) дії забезпечується через один рік після внесення таких ухвал до Єдиного державного реєстру судових рішень [21, ч. 4 ст. 4].

У текстах судових рішень, що відкриті для загального доступу через оприлюднення на офіційному веб-порталі судової влади або офіційне опублікування, не можуть бути розголошені відомості, які дають можливість ідентифікувати фізичну особу. До них належать такі:

- 1) імена (ім'я, по батькові, прізвище) фізичних осіб;
 - 2) місце проживання або перебування фізичних осіб із зазначенням адреси, номерів телефонів чи інших засобів зв'язку, адреси електронної пошти, ідентифікаційних номерів (кодів);
 - 3) реєстраційні номери транспортних засобів, реєстраційні відомості реєстрів нерухомого майна;
 - 4) номери банківських рахунків, номери платіжних карток;
 - 5) інша інформація, що дає можливість ідентифікувати фізичну особу.
- Відомостями, які можуть оприлюднюватися, є:

- 1) прізвища й ініціали суддів, які ухвалили судові рішення;
- 2) імена (ім'я, по батькові, прізвище) учасників судового процесу та посадових чи службових осіб, які, виконуючи свої повноваження, беруть участь у цивільній, господарській, адміністративній чи кримінальній справах, справах про адміністративні правопорушення (проступки);
- 3) імена (ім'я, по батькові, прізвище) фізичних осіб-сторін у справі, що розглядалася міжнародною судовою чи іншою міжнародною установою, на рішення якої міститься посилання в тексті судового рішення.

Інформація, внесена до Єдиного державного реєстру судових рішень, повинна мати захист від її викрадення, перекручення чи знищення. Не допускається вилучення судових рішень із Реєстру та внесення будь-яких змін до них, окрім випадків, що пов'язані з необхідністю виправлення технічної помилки. У разі виправлення судового рішення відповідно до процесуального закону його текст у Реєстрі не змінюється. Додатково вноситься судові рішення, яким внесено зміни до відповідного судового рішення.

Наголосимо, що особа, яка не бере (не брала) участі в справі, якщо судові рішення безпосередньо стосується її прав, свобод, інтересів чи обов'язків, може звернутися до апарату відповідного суду з письмовою заявою з обґрунтуванням вимог про надання можливості ознайомитися із судовим рішенням у приміщенні суду, виготовити копії судового рішення за допомогою власних технічних засобів чи апаратом суду [21, ч. 2, ч. 3 ст. 7, ст. 8].

Єдиний державний реєстр судових рішень є складовою автоматизованої системи документообігу суду, яка у свою чергу забезпечує об'єктивний і неупереджений розподіл справ між суддями з додержанням принципів черговості та однакової кількості справ для кожного судді; надання фізичним і юридичним особам інформації про стан розгляду справ щодо них; централізоване зберігання текстів судових рішень та інших процесуальних документів; підготовку статистичних даних; реєстрацію вхідної та вихідної кореспонденції та етапів її руху; розподіл справ між суддями; видачу судових рішень і виконавчих листів на підставі наявних у системі даних щодо судового рі-

шення та реєстрації заяви особи, на користь якої воно ухвалено; передачу справ до електронного архіву.

Не лише судові рішення, а й позовні заяви, скарги, подання та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду й можуть бути предметом судового розгляду, у порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в автоматизованій системі документообігу.

Важливе значення налагодженій роботі автоматизованої системи надається також у зв'язку з визначенням нею судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи під час реєстрації відповідних документів за принципом вірогідності. Система враховує кількість справ, що перебувають на розгляді в суддів, заборону брати участь у перегляді рішень для судді, який брав участь в ухваленні судового рішення, про перегляд якого ставиться питання, перебування суддів у відпустці, на лікарняному, у відрядженні та закінчення терміну повноважень. Після визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи внесення змін до реєстраційних даних щодо цієї справи, а також видалення цих даних з автоматизованої системи суду не допускається. Доступ до неї надається суддям і працівникам апарату відповідного суду згідно з їхніми функціональними обов'язками (п. 2 розділу I) [5].

Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу загрожує безпеці інформації та є злочином із формальним складом, що вважається закінченим із моменту вчинення хоча б одного з таких діянь: внесення неправдивих даних; несвоєчасне внесення даних; несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в системі та інше втручання (будь-який самочинний вплив, зокрема зламування пароллю, знеструмлення електромережі, пошкодження чи знищення файлів, засмічення чи перекручування інформації тощо). Зазначені дії вчиняються з прямим умислом, а мотив і мета значення не мають. Суб'єктами можуть виступати як особи з доступом до системи згідно з функціональними обов'язками, так і будь-які особи, що досягли 16-річного віку [23, с. 857–858].

Підсумовуючи вищесказане, варто наголосити, що відкритість судової влади не означає безперешкодного втручання в її функціонування. Безпека особи й держави, суспільства забезпечується за умов злагодженого процесу взаємодії сторін судового провадження, суддів, апарату суду. Сторонній свідомий вплив, не передбачений законодавством, утруднює реалізацію конституційних повноважень, схиляє до зловживань. Тому відкритість – це прозора діяльність у чітко визначених законодавством межах.

Література:

1. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
2. Марценюк О.Г. Теоретико-методологічні засади інформаційного права України: реалізація права на інформацію : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О.Г. Марценюк. – К., 2009. – 266 с.

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах : Закон України від 5 червня 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
6. Про автоматизовану систему документообігу в адміністративних судах : Положення, затверджене Наказом Державної судової адміністрації України від 3 грудня 2009 р. № 129 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Большой юридический словарь / под ред. А.Я. Сухарева, В.Е. Крутских. – М. : Инфра-М, 2002. – 704 с.
9. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998– . – Т. 5 : П–С. – 2003. – 736 с.
10. Конституційне право України : [підручник] / за ред. Ю.М. Тодики, В.С. Журавського. – К. : Ін Юре, 2002. – 544 с.
11. Кордун О.О. Повноваження спеціалізованих органів конституційного контролю: світовий досвід і Україна / О.О. Кордун // Людина і політика. – 2001. – № 2. – С. 3–25.
12. Штайнбергер Х. Структурные элементы западноевропейской конституционной юрисдикции / Х. Штайнбергер // Современный немецкий конституционализм : сб. статей / сост. Т. Швайефурт. – М. : ИГП РАН, 1994. – С. 21–43.
13. Цихоцкий А.В. Судебная власть: проблемы независимости / А.В. Цихоцкий // Право и правовое регулирование в системе устойчивого социального развития : материалы конференции (г. Новосибирск, 5–6 апреля 1994 г.). – Новосибирск : Изд-во ИФиПр СО РАН, 1995. – С. 86–87.
14. Стефанюк В.С. Правозахисна діяльність судів України / В.С. Стефанюк // Право України. – 1999. – № 5. – С. 18–22.
15. Словська І.Є. Український конституціоналізм: етапи становлення і розвитку : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / І.Є. Словська ; Інститут держави і права імені В.М. Корецького. – К., 2004. – 213 с.
16. Тесленко М.В. Взаємозв'язок права і політики в діяльності Конституційного Суду України / М.В. Тесленко // Право України. – 1999. – № 10. – С. 11–13.
17. Овсепян Ж.И. Судебный конституционный контроль в РФ: проблемы деполитизации (сравнительный анализ) / Ж.И. Овсепян // Государство и право. – 1996. – № 1. – С. 32–42.

18. Радбрух Г. Философия права / Г. Радбрух. – пер. с нем. – М. : Международные отношения, 2004. – 240 с.
19. Козюбра М.І. Правовий закон: проблема критеріїв / М.І. Козюбра // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2–3(33–34). – С. 83–96.
20. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
21. Про забезпечення права на справедливий суд : Закон України від 12 лютого 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
22. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22 грудня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
23. Кримінальний кодекс України : [науково-практичний коментар] : у 2 т. / за ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – Х. : Право, 2013– . – Т. 2 : Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.

УДК 342.4

Тертишник В. М.,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів*

КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА: ПОШУК НОВОЇ ПАРАДИГМИ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

CONSTITUTIONAL REFORM: SEARCH OF A NEW PARADIGM OF UKRAINIAN CONSTITUTIONALISM

У статті розкриваються проблеми забезпечення верховенства права та проблеми гармонізації законодавчої й виконавчої влади, удосконалення законотворчої діяльності.

Ключові слова: верховенство права, конституційний процес, референдум, місцеве самоуправління.